

Съдържание:

Увод	3
I. Съветско-финландските отношения – развитие и интереси. Предпоставки за избухването на конфликта	
1. Развитие на съветско-финландските отношения	4
2. Военно-стратегически и политически предлог за войната	8
II. Развой на войната и позициите на водещите сили в Европа	
1. Интересите на западните държави	12
2. Ход на бойните действия и намесата на Обществото на народите	15
3. Равносметката и последствията от войната	18
Заклучение	20
Списък на използваната литература	21

Увод

В края на 1939 – началото на 1940 г. между Съветския съюз и Финландия избухва въоръжен конфликт. В светлината на разгорялата се Втора световна война обаче той остава в нейната сянка и неговото значение бива омаловажавано. В действителност Финландската война, известна още като Зимната война представлява, ако не катализатор на по-нататъшното развитие на събитията, то поне фактор, разкриващ почти всички скрити геополитически течения, възникнали по това време около зараждащия се световен конфликт.

В съветската историческа литература много неща биват премълчани. Това е напълно разбираемо – по силата на различни идеологически причини изходът от съветско–финландската война е неудобен за съветската власт. В достъпната за широките маси литература се лансирала идеята, че реакционната политика на финландското правителство, която превръща територията на страната в платцдарм за нападение над СССР, довежда до избухването на съветско-финландската война от 1939-1940 година. Ако по времето на Съветския съюз по обясними причини е било налице просъветско тълкуване на събитията, то след разпада на СССР се появяват множество публикации с явно антикомунистическо съдържание, представящи нападението над Финландия като резултат единствено от политическия курс на Съветския съюз, подчинен на нищо друго освен на утопичната идея да разпали световна революция. В тях стратегическото положение на Финландия, намираща се на северозападната граница на СССР се игнорира напълно, без да се вземат под внимание минаващата на няколко километра от Ленинград граница и вероятността от установяване на пълен контрол над съветските морски комуникации във Финския залив, които през 30-те години се превръщат в значителен проблем за съветското военно ръководство.

Като правило политическите и въоръжените конфликти между две и повече държави възникват поради някаква конкретна причина. В основата на даден конфликт задължително стоят определени политически, икономически или етнически противоречия. Не бива обаче да се пренебрегват и обективните фактори като международната обстановка в съответния период или момент от време. Ето защо основната цел на курсовата ми работа е да се установят причините за съветско-финландската война от 1939-1940 г. – дали тази война се явява продължение на съветската външната политика, свързана с разширяването на сферата на влияние на СССР на северозапад (въпрос датиращ отпреди 1939 г.) или се основава на стратегическата необходимост да бъде осигурена безопасността на Ленинград откъм северозапад.

I. Съветско-финландските отношения – развитие и интереси.

Предпоставки за избухването на конфликта

1. Развитие на съветско-финландските отношения

След раждането на финландската държава през 1809 г., на нея са й необходими повече от сто години, за да получи пълна независимост от Русия.

След Октомврийската революция от 1917 г. нито Финландия признава болшевишкото правителство, нито то нея. Първоначално Финландия не желае да предприема каквито и да било стъпки за получаване на признание за нейната независимост от страна на съветската власт. Преговорите със Съветите несъмнено биха предизвикали недоволство у поддръжниците на руските монарси. Вътрешнополитическата ситуация във Финландия и бившата Руска империя в края на 1917 година е крайно нестабилна. Влошаването на отношенията със силите, които към този момент има вероятност да си върнат властта в Русия, не е в интерес на финландците. При така създалата се обстановка те виждат реална възможност да получат пълна държавна независимост.

Скоро обаче става ясно, че за постигането на тази цел е необходимо да признаят болшевишкото правителство. На 4 януари 1918 г. правителството на Съветите признава Финландия.

Още на 28 януари обаче в Южна Финландия избухва въоръжен конфликт между отрядите на финландската Червена гвардия, подкрепяна и ръководена от болшевишки военни части на сухопътната армия и балтийския флот, и отряди на доброволната финландска гвардия, обявена от финландското правителство за национална армия. С течение на времето бойните действия стават все по-мощни и кръвопролитни. След като въоръжените финландски отряди нахлуват в Източна Карелия, през февруари правителството на Финландия се обръща с молба към германското командване да осъществи десант на крайбрежието на Финския залив. Три дни след подписването на 5 март 1918 г. на Брест-Литовския мир между Германия и Съветска Русия, немски военни части дебаркират на Аландските острови. Те напускат територията на Финландия едва през декември 1918 година.

Въпреки трудностите, които създава, болшевишкото правителство е изгодно на Финландия, поради факта, че то макар и формално все пак подкрепя независимостта на финландската държава. Нито временното правителство, нито привържениците на царска Русия обаче не допускат възможността в северозападната част от територията на доскорошната руска империя да се обособи Велико финландско княжество.

Едва на 14 октомври 1920 г., в Естония Съветска Русия и Финландия подписват т. нар. Тартуски мирен договор, с който се установява държавната граница между двете държави. На север под контрола на Финландия преминава т. нар. Печенгски коридор, благодарение на което страната получава излаз на Баренцово море, но Съветската република получава право на транзитно преминаване през тази територия. Финландските войски се задължават да се изтеглят от Източна Карелия, която съгласно декларация, приета към мирния договор получава правото на самоуправление.

Ситуацията в Карелия обаче е доста по-сложна. Великобритания, обезпокоена от присъствието на вражески немски войски на територията на Финландия, от политическите промени в Русия и от сключването на руско-германския мир се опитва да укрепи позициите на Антантата на север, като за тази цел на 27 юни 1918 г. изпраща английска дивизия, известна още като Мурманска военна експедиция, на Колския полуостров.

Основните задачи на военната експедиция се свеждат не до воденето на сражения, те са свързани с организирането и ръководенето на руската армия за оказване на съпротива на финландците, немците и болшевиките. Сформираните от англичаните военни части започват да се придвижват покрай построената две години по-рано Мурманска железопътна линия.

Така Източна Карелия попада в силовото поле на голямата политика. В това поле се преплитат интересите на “червена” и “бяла” Русия, на страните от Антантата, на Финландия и отчасти на Германия и разбира се на самите жители на Карелия, които настояват за създаването на Карелска Република.

Най-силно обезпокоено от създалата се в Карелия ситуация е правителството на независима Финландия. Борбата за независимост и гражданската война довеждат до това, че през есента на 1918 г. около три хиляди финландци, симпатизанти на болшевиките и при това хора с боен опит се преселват в Русия, предимно в Карелия. Вероятността те да нанесат удар по Северна Карелия става доста голяма. Затова, с цел да обезопаси тила си Финландия решава да удари първа. Така през март-май 1918 г. няколко финландски отряда нахлуват в Източна Карелия. В началото на март 1919 г. обаче обстановката се усложнява от факта, че в Източна Карелия се създава Карелска трудова комуна – едно от буферните образувания, с помощта на които съветското правителство се опитва да обкръжи контролираните от него руски територии. В резултат на политическите, икономическите, етническите, религиозните и езикови проблеми в региона, наричаният от финландските историци “период на племенните войни” в Източна Карелия приключва едва през февруари 1922 г.

Въпреки настъпилото след края на конфликта в Източна Карелия успокояване на напрежението във финландско-съветските отношения, взаимната подозрителност между двете държави не изчезва.

За неутрализиране на опасността от страна на РСФСР, Финландия започва да търси сътрудничество със страните от т. нар. “буферна зона” – Полша, Естония, Литва и Латвия. През 1922 г. обаче ѝ се налага да се откаже от този свой план, защото става ясно, че опасността за Балтийските страни, произтичаща от Съветския съюз е още по-голяма, отколкото за самата Финландия, във връзка с внесеното от Сталин предложение “всички независими републики да влязат в РСФСР с право на автономия”¹. Претенциите на Полша за хегемония в балтийския регион допълнително засилват съмнението на финландците. Всичко това налага търсенето на други пътища за осигуряване на безопасността на страната. Ето защо в този период Финландия се ориентира към по-активно сътрудничество с Обществото на народите.

Подписването на договор за ненападение със СССР би бил един от приемливите варианти за Финландия. Въпреки това Съветският съюз два пъти получава отказ от финландска страна на своето предложение за сключване на подобен договор, тъй като това противоречи на задълженията на Финландия като страна-членка на ОН, съгласно които тя не може да сключва договори с държави, които не са встъпили в Обществото на народите.

След влизането на Съветския съюз в ОН ситуацията се променя и през 1933 г. Финландия изразява своето желание за сключване на договор за ненападение със СССР.

Към средата на 30-те години обаче политическата слабост на ОН става очевидна, което си проличава най-ясно във връзка с обстоятелството, че организацията не успява да спре италианско-абисинската война, предизвикана от фашистка Италия през 1934 г. Така правителствата на малките държави си дават сметка, че в случай на агресия от страна на някоя от великите държави няма гаранции, че Обществото на народите ще им окаже необходимата помощ.

В този момент политическият неутралитет като че ли има по-големи перспективи. Така през 1935 година финландското правителство заявява, че във външната си политика ще се придържа към скандинавската ориентация. Финландците и скандинавците заявяват, че занапред няма да смятат за задължение присъединяването към различните санкции срещу страни-агресори, както се предвижда в декларацията на ОН. Финландия заявява, че при евентуална война между великите държави тя ще запази неутралитет. Същевременно тази политика не гарантира на финландците осигуряване на каквато и да било помощ при необходимост от страна на скандинавските държави. Освен това интересите на Швеция, Дания и Норвегия по много въпроси се разминават, а военният им потенциал

¹Х. Мирчева. “Съвременна история. Светът в историята на XX век”. София, 1999 г., с. 181.

е сравнително малък. Въпреки това Швеция и Финландия успяват да намерят общ военно-политически интерес, свързан с планове на Съветския съюз по отношение на Аландските острови в Балтийско море.

След победата на социалдемократите на изборите в Германия, отношението на последната към страните от “буферната зона” се променя рязко. И Германия, и Съветският съюз започват да се опитват да включат тези държави в сферата си на влияние. Съветските политици и военни стратегии смятат за силно вероятно в случай на агресия срещу СССР въоръжените сили на Германия да използват територията на прибалтийските страни и Финландия като плацдарм за нападение – или чрез превземане на тези страни, или с тяхно съгласие, тъй като нито една страна от страните от балтийския регион не разполага с достатъчна военна сила, за да отблъсне евентуално немско нахлуване. В общия план т. нар. “стратегическо разузнаване” от 1938 г. се казва, че “...армиите на прибалтийските страни и Финландия могат да бъдат използвани за нанасянето на концентриран удар срещу Ленинград и за откъсване на Ленинградска област от останалата част на страната”². Този план ясно показва, че позицията на Съветския съюз по отношение на Финландия вече е престанала да бъде нападателна, превръщайки се в отбранителна.

Политиката на СССР спрямо прибалтийските страни и Финландия става все по-рязка. Още през 1933 г. вторият секретар на съветското посолство в Хелзинки Б. Ярцев предлага на финландското правителство сключване на договор за военна помощ в случай на нападение от страна на Германия и за сътрудничество при военното укрепване на Аландските острови. Предложението на Ярцев бива отхвърлено.

В резултат на тези събития Финландия и Швеция решават да предприемат съвместни действия по укрепването на Аландските острови. По всяка вероятност финландската страна е разчитала, че сътрудничеството с Швеция няма да бъде изчерпано с тази акция. За това говори фактът, че финландско-шведският договор, предвиждащ военно сътрудничество при осигуряване сигурността на Аландските острови, веднага след подписването му бива ратифициран от финландския парламент.

За да бъде реализиран договора обаче трябва да се разреши един съществен проблем. Още при обявяването на независимостта на Финландия шведскоезичното население на Аландските острови заявява, че иска да се присъедини към Швеция. Естествено, шведското правителство не желае да изпусне възможността да получи стратегически важна територия (Аландските острови затварят входа към Ботническият залив и са идеално място за разполагане на военноморски бази).

² В. Н. Барышников. “Проблема обеспечения безопасности Ленинграда с севера в свете осуществления военного планирования 1932-1941 гг.”. Санкт-Петербург, 2002 г.

След провеждането на преговори във Версай и Женева ОН взема компромисно решение, съгласно което островът остава под контрола на Финландия, но получава широка автономия и бива обявен за демилитаризирана зона. По този начин изграждането на укрепления на Аландските острови не може да започне без съгласието на страните-членки на Обществото на народите. Разбира се, СССР като пълноправен член на международната организация излиза с протест срещу “милитаризацията на Аландите”.

Така сътрудничеството между Финландия и Швеция се проваля. Шведското правителство отказва да ратифицира договора за Аландите, който бива одобрен от Финландия още през пролетта на 1939 г. Трябва да се подчертае, че основните фактори, определящи интересите на СССР в Балтийско море след идването на Хитлер на власт в Германия са военнoстратегически и външнополитически. Идеологията, която до този момент е била водеща преминава на втори план. За това говори и отсъствието на почти каквато и да било реакция от страна на Съветския съюз при засилването на антикомунистическото движение във Финландия и забраната на дейността на комунистите в началото на 30-те години. За сметка на това обаче заявленията от военно-политически характер стават изключително крайни. Така например, съветският посланик във Финландия заявява в прав текст на финландския министър-председател, че в случай на война в Централна Европа СССР ще окупира част от Финландия. Ситуацията става все по-напрегната.

2. Военно-стратегически и политически предлог за войната

Подписаният на 25 ноември 1936 г. между Германия и Япония антикоминтерновски пакт за борба с комунистическата сила в света и присъединяването на Италия към него на следващата година предизвиква безпокойство у съветското ръководство. Така от средата на 30-те години в най-вероятен военен противник на СССР се превръща Германия. В случай на война между двете държави Съветският съюз е крайно заинтересуван да притежава военноморските бази и крайбрежни укрепления, които преди време са били под контрола на царска Русия, но към този момент вече се намират на територията на станалите суверенни държави – Финландия, Естония и Латвия.

През март-април 1939 г. съветското командване започва да разработва планове за военни действия срещу Естония и Финландия. Въпреки това обаче през пролетта и лятото на 1939 г. Кремъл съсредоточава своите усилия на дипломатическото поле.

След като успява да си извоюва различни преимущества по време на преговорите с Великобритания и Франция, проведени през юли-август 1939 г. в Москва за влизане в

антифашисткия блок, Съветският съюз поставя искането да му бъдат предадени стратегически важните полуостров Ханко, Аландските острови и остров Саарема. След като западните дипломати представят тези искания на финландското и естонското правителство, към чиито територии СССР предявява претенции, те естествено биват отхвърлени.

Едновременно с преговорите за създаването на антихитлеристки съюз, на 23 август 1939 г. съветското ръководство сключва договор за ненападение с Германия. Съгласно секретните документи към пакта Рибентроп-Молотов, определящи сферите на влияние на СССР и Германия, се предвижда, че “в случай на териториални и политически преобразувания в областите, принадлежащи на прибалтийските държави (Финландия, Естония, Литва, Латвия) северната граница на Литва ще бъде чертата, разделяща сферите на влияние на Германия и СССР”³.

През септември и октомври 1939 г., възползвайки се от това, че “териториалните политическите преобразувания” са вече факт (на 1 септември Вермахтът, а малко по-късно и Червената армия нахлуват в Полша) СССР засилва натиска върху прибалтийските страни. Така на 28 септември Естония, а на 5 и 10 октомври съответно Латвия и Литва са принудени да подпишат договори за взаимопомощ със Съветския съюз.

След подписването на договорите с трите страни от балтийския регион Съветският съюз разполага на тяхна територия свои контингенти от сухопътни войски, а също така и няколко военноморски бази. По този начин, освен че засилва влиянието си в Балтийско море, СССР успява да отдалечи западната си граница от Ленинград.

Съществува обаче още един проблем – на северозапад уязвимо място в съветската защита си остава границата с Финландия, която минава на около 30 километра от Ленинград. В случай на внезапно нападение градът не би имал почти никакви шансове. Така Ленинград се превръща в една от най-слабите точки в отбраната на СССР при евентуална война.

За да бъде илюстриран факта, че необходимостта от осигуряването на сигурността на Ленинград стои в основата на избухването на съветско-финландската война от 1939-1940 г. трябва да се разгледа значението на града за Съветския съюз. То е съвсем ясно описано в речта на Сталин след края на Зимната война. В нея той казва: “...Ленинград е не само важен промишлен център, където са съсредоточени 30-35% от отбранителната промишленост на страната ни..., Ленинград е и нашата втора столица..., ако противникът го превземе и създаде там, да кажем, буржоазно или

³ Х. Мирчева. “Съвременна история. Светът в историята на XX век”. София, 1999 г., с. 322.

белогвардейско правителство - това би създадо сериозна база за избухване на гражданска война в страната срещу съветската власт⁴.

Още през февруари 1937 г. в Москва се провежда среща между финландския външен министър Р. Хопсти и министъра на външните работи на СССР М. Литвинов, на която двамата обсъждат възможностите за по-нататъшно развитие и укрепване на добросъседските отношения между двете държави. През април 1938 г. обаче съветското правителство предлага на Финландия започването на преговори относно разработването на съвместни мерки за осигуряване сигурността на Ленинград по суша и по вода и за сключването на договор за взаимопомощ. Продължилите няколко месеца преговори не дават резултат и Финландия отхвърля предложението. В началото на 1939 г. Кремъл предприема нови стъпки с цел да склони финландското правителство да направи отстъпки. В началото на март Литвинов предлага няколко от островите във Финския залив да бъдат дадени на Съветския съюз под аренда за срок от 30 години, като се предвижда на тях да бъдат изградени съоръжения за осъществяване на наблюдение. Отговорът на Хелзинки обаче отново е отрицателен.

На 5 октомври 1939 г. новият министър на външните работи на Съветския съюз В. М. Молотов настоява пред Финландия страната да изпрати своя делегация в Москва, с която да бъдат обсъдени политическите въпроси, засягащи и двете страни. Финландската делегация пристига в Москва едва след повторната покана от страна на СССР, поднесена в ултимативна форма.

По време на започналите на 12 октомври преговори, изтъквайки необходимостта да бъде осигурена безопасността на Ленинград Съветският съюз изисква от Финландия следните териториални отстъпки: отдаване под аренда на полуостров Ханко за срок от 30 години и разполагане на него на военноморски бази и 5 хиляден контингент; предоставяне на пет острова от Финския залив на Съветския съюз; пренасяне на северозападната граница на разстояние 20-25 км. от Ленинград установявайки я на линията Липол-Кайвисто. В замяна Съветският съюз предлага на Финландия два пъти по-голяма територия, на площ от 5567 кв. км. от съветската част на Карелия. Доколкото Аландските острови продължават да бъдат болна тема в отношенията между Финландия и Швеция, на съветската страна се налага да се откаже от това свое искане, понеже то би могло да предизвика негативна реакция у шведите и дори да доведе до политическо сближаване на Швеция с Германия.

Съгласно съветските условия Финландия губи 2761 кв. км. от своите най-плодородни селскостопански земи. Акваторията около островите, към които СССР предявява претенции е районът с най-активен крайбрежен риболов. Укрепленията по линията Маенерхайм (основната

⁴ “Выступление – И. В. Сталина – на совещании начальствующего состава по обобщению опыта боевых действий против Финляндии 17 апреля 1940 года”

гарантия за защита на страната) съгласно поставените искания попадат в зоната на новата граница, предложена от съветска страна. Предложената замяна на съществуващия договор за ненападение с договор за дружба би означавало отказ от политиката на неутралитет на Финландия, към която страната се придържа стриктно.

Безспорен факт е, че Финландия би получила територия два пъти по-голяма от тази, която трябва да даде на източния си съсед. Карелските блатата и скалистите местности, които тя би получила в замяна обаче не биха могли да имат каквото и да било селскостопанско значение.

Съвсем естествено финландската делегация остава, така да се каже слисана от съветските искания. Що се касае до крайната и в известна степен цинична политика на СССР по отношение на Финландия, то трябва да се подчертае, че в този случай тя е продиктувана от националните интереси, а не от стремежът на съветската власт да разшири сферата си на влияние. По този въпрос известният историк Лидел Харт пише: “Обективното изучаване на тези искания показва, че те са били съставени на рационална основа с цел да бъде осигурена по-голяма сигурност за руската територия, без да се нанася сериозен ущърб на сигурността на Финландия,дори след катастрофалното поражение на финландските войски новите съветски искания са изключително умерени. Издигайки толкова скромни искания Сталин проявява държавна мъдрост”⁵.

Международната реакция спрямо изложените от Кремъл претенции може да бъде окачествена като сравнително пасивна. Германия в прав текст препоръчва на финландското правителство да се съгласи с условията, което от страна на немското ръководство представлява чисто и просто демонстрация на зачитане на клаузите от пакта Рибентроп-Молотов. Липсата на подкрепа от страна на великите държави, недвусмислената препоръка на Германия и демонстративното предвижване на 25 съветски пехотни дивизии и около хиляда танка в посока към съветско-финландската граница принуждават Хелзинки да направи частичен компромис. Финландия се съгласява границата да бъде преместена с 13 км. на северозапад от Ленинград, а също така да даде на СССР островите във Финския залив и няколко по-големи острова в района на полуостров Ханко. Сталин обаче не е удовлетворен от направените отстъпки. Така на 8 ноември Молотов заявява, че е дошло времето на военните действия, след което финландската делегация напуска Москва.

Всички опити за разрешаване на въпроса по мирен път завършват без успех. През есента на 1939 година , скоро след началото на преговорите Финландия започва да се готви за военни действия. Повод за избухването на въоръжения конфликт става провокационният огън, който съветските войски откриват по финландски военни части, разположени на Карелския провлак, в непосредствена

⁵ Б. Лиддел Гарт. “Вторая мировая война”. Москва, 1999 г.;
Часть II / Глава 5. Финская война

близост до границата със СССР. Във връчената от Молотов на 26 ноември 1939 година на финландския посланик в Москва нота обаче се казва, че от територията на Финландия са били произведени 7 оръдейни изстрела, в резултат на които са били убити 4-ма съветски военносслужещи. Така на 30 ноември 1939 г. съветското правителство обявява война на Финландия.

II. Развой на войната и позициите на водещите сили в Европа

1. Интересите на западните държави

При разглеждането на съветско-финландския конфликт в политически аспект е необходимо да се обърне внимание на това, че той дестабилизира обстановката в Северна Европа, като по този начин създава опасност от въвличане във войната и на други държави, което за СССР би било крайно неприятно последствие. Това от своя страна налага по-детайлно представяне на действията и отношението на западните държави към Зимната война.

Стремежът на Великобритания и Франция да подпомогнат финландците по време на бойните действия преследва няколко цели. Защитата на територията и на политическата независимост на Финландия от агресията на Съветския съюз са благородни, но далеч не единствените задачи, които тези две страни си поставят.

От стратегическа гледна точка най-важните задачи, които Англия и Франция си поставят са да предотвратят евентуално разширяване на сферата на влияние на СССР както в региона на Балтийско море (прибалтийските страни все още не са част от “щастливото семейство на съветските народи”), така и на северозапад, в Скандинавия. На този етап обаче съществуват и други, по-съществени цели, които трябва да бъдат разгледани в контекста на вече започналата Втора световна война.

В началото на войната съюзното англо-съветско командване не разполага с достатъчно сведения за военния потенциал на хитлерова Германия. Англичаните и французите обаче смятат, че ако успеят да открият втори фронт срещу Райха силите на противника ще бъдат твърде разпилени, за да оказат сериозна съпротива на съюзническите войски. Ето защо първостепенно значение придобива стремежът да се удържи контрола над Северно море, което налага да бъде обърнато по-сериозно внимание на неутралните скандинавски страни и най-вече на Норвегия, която е един от основните доставчици на желязна и никелова руда заедно с Швеция.

И Германия, и Великобритания смятат, че противниковата страна няма да поеме риска, свързан с превземането на Норвегия. Те също така си дават сметка, че и за самите норвежци няма смисъл да започват сътрудничество с една от двете страни, тъй като политиката на неутралитет все още продължава да бъде най-надеждната защита за скандинавците. Войната между Съветския съюз и Финландия обаче дава възможност равновесието да бъде нарушено в нечия полза.

Ако Финландия даде своето съгласие за разполагането на военен съюзнически експедиционен корпус на нейна територия единственият път, по който той би могъл да се придвижи до мястото на бойните действия е през територията на Норвегия (излазът на Финландия на Баренцево море бива закрит от съветските войски още през първите дни от войната). В този случай са възможни два варианта. Или придвижващите се към Финландия англо-френски войски ще принудят Германия да прехвърли свои военни части в Норвегия, което ще доведе до откриването на неизгодния в този момент за немците втори фронт, или пък Германия ще се въздържа от каквито и да било действия и по този начин съюзниците ще получат възможност да установят контрол над северните норвежки пристанища и шведските рудници, а също така ще получат доказателство за относителната слабост на противника.

Някои историци смятат, че тези планове на съюзническото командване не са добре обмислени, понеже биха могли да доведат единствено до встъпването на Норвегия, Швеция и СССР във войната на страната на Германия.

Така или иначе, на 19 декември 1939 г. Върховното съюзническо командване, по предложение на началника на британския генерален щаб В. Айрънсайд разглежда възможността за изпращане във Финландия на международни сили с обща численост около 57500 души.

Изпреварвайки събитията ще видим че през февруари 1940 г., по времето когато Финландия вече води мирните преговори в Москва съюзниците обещават на финландското правителство да изпратят помощ от 100 хил. души, които трябва да пристигнат на финландска територия през месец май. Говори се също така за осъществяването на въздушни удари по територията на СССР и за организиране на въстание на кавказките народи под ръководството на френски офицери. Франция дори обещава веднага след като получи молба от финландското правителство за интервенция да скъса дипломатическите си отношения със Съветския съюз. Опитите на Лондон и на Париж да прекъснат съветско-финландските преговори са предизвикани от факта, "...че капитулацията на Финландия би била огромно поражение за западните съюзни държави и би могла да се отрази пагубно на техния престиж"⁶.

⁶ В. Селина. "Финская война в зеркале крымской"; /в-к "Дуэль", бр. 41, 1998 г./

Предвижданите крупномащабни военни акции срещу СССР в подкрепа на Финландия не биха могли да бъдат реализирани точно в този момент когато войната на западните държави с Германия, дори и не чак толкова активна, все пак продължава вече повече от година. За Великобритания и Франция Съветският съюз представлява потенциален съюзник на Германия, особено след сключването на пакта Рибентроп-Молотов. Нападението срещу СССР би го подтикнало към военен съюз с Хитлер, а подобно нещо нито правителството на Даладие, нито това на Чембърлейн биха желали да се случи. Ето защо обещанията за оказване на военна помощ на Финландия от страна на западните държави могат да се окажат като военно-дипломатическа операция.

След края на съветско-финландската война се появяват различни твърдения за участието на Германия на страната на Съветския съюз. В тях е застъпено схващането, че немски военни инструктори, пилоти и танкисти са участвали в боевете срещу финландците. Тази погрешна представа се основава на реалната дипломатическа игра, която Третият райх води в края на 1939 – началото на 1940 година.

Немската страна подчертано демонстрира на Кремъл своята вярност към секретното приложение на пакта Рибентроп-Молотов, съгласно което Финландия попада в сферата на влияние на Съветския съюз. През 1939 г. немските дипломати получават указания да избягват всякакви антисъветски изказвания и да оправдават действията на СССР по отношение на Финландия, позовавайки се на естествената необходимост на Съветския съюз да осигури сигурността на Ленинград и да установи контрол над Финския залив. Германската дипломатия използва най-различни ходове, за да спечели доверието на Съветите. Пример за това е, че в замяна на оказаната подкрепа при издигането на съветските искания спрямо Финландия, немците се обръщат с молба към съветското ръководство фабриките, намиращи се на финландска територия, които са собственост на немски граждани да бъдат пощадени от съветската авиация.

По време на Зимната война Германия запазва неутралитет не заради друго, а поради факта, че пренасянето на военните действия в този период в Северна Европа не би било в неин интерес, понеже това би прекъснало доставките на суровини от стратегическо значение, идващи от Швеция и Финландия. Както е известно в хода на съветско-финландската война Третият райх отказва да посредничи на Финландия в преговорите със Съветския съюз, дори дава съвет на финландското правителство да приеме исканията на Кремъл. Освен това германското правителство оказва натиск върху шведите, когато те решават да окажат военна помощ на Финландия.

Стъпките, които Третият райх предприема в хода на съветско-финландската война показват съвсем ясно, че той прави всичко това за да не предизвика влошаване в съветско-германските

отношения, имащи към този момент приоритетно значение за него. В този смисъл съветско-финландската война представлява изпитание за стабилността на двустранните отношения между Вермахта и СССР, с което те успяват да се справят.

Съществува обаче и друга, по-съществена позиция на германската дипломация в периода на Зимната война. Немската страна е заинтересувана от затягане на бойните действия между Съветския съюз и Финландия, с цел да се прояви военния потенциал на съветите. Във връзка с това те дават да се разбере на Швеция, че нямат нищо против осъществяването на военни транзитни преминавания през нейна територия за Финландия. Освен това, Германия тайно компенсира шведското правителство за помощите, които то предоставя на финландската армия.

Безспорен е фактът, че Германия, както и нейните противници разглеждат войната във Финландия като повод за окупиране на скандинавските страни. Две седмици след като започва Зимната война Хитлер обръща внимание на необходимостта от окупация на Норвегия, а само месец след приключването на съветско-финландската война, на 9 април 1940 г. Германската армия осъществява десант в Дания и Норвегия.

2. Ход на бойните действия и намесата на Обществото на народите

На 30 ноември 1939 г. военни части на Червената армия пресичат съветско-финландската граница и започват бойни действия.

Съгласно оперативните планове на съветското военно командване войната с Финландия трябва да продължи от 7 до 14 дни. За този период съветските войски трябва да завладеят 80% от територията на Финландия и това в крайна сметка трябва да доведе до нейната капитулация. Развоят на последвалите събития обаче се различава значително от тези планове.

В историческата литература съветско-финландската война обикновено се подразделя на три периода:

1. 30 ноември – 26 декември 1939 г. Първото настъпление на Червената армия и неуспешните опити да бъде шурмувана линията Манерхайм
2. 27 декември 1939 г. – 31 януари 1940 г. Относителното стабилизиране на обстановката и началото на масиран артилерийски обстрел по финландската укрепителна линия.
3. 1 февруари – 13 март 1940 г. Пробивът на линията Манерхайм и сключването на Московския мирен договор.

В началото на войната Финландия разполага с шест дивизии, чието въоръжение се състои от около 500 оръдия, 60 танка и 270 бойни самолета. За разгрома на тези сили съветското командване сформира 20 дивизии, над 2 хил. танка и над 960 бойни самолета. Съгласно плановете на съветското ръководство с помощта на тези единици войната ще бъде кратка, а пред Червената армия няма да възникнат никакви трудности.

След обявяване началото на войната войските, намиращи се на Ленинградския фронт получават заповед да разгрозят финландската армия. “Ние идваме във Финландия не като завоеватели, а като приятели и освободители на финландския народ от гнета на земевладелците и капиталистите”⁷. От този момент нататък тезата за осигуряване сигурността на Ленинград е заменена с тази за “освободителната мисия” на Червената армия във Финландия.

На втория ден от войната става ясно, че във финландския град Териоки, по споразумение между представителите на няколко финландски леви партии е създадено ново правителство, наречено “Народно правителство на финландската демократична република”, което заявява, че отхвърля властта на официалното финландско правителство. Още на следващия ден след нахлуването на съветските войски, легалното финландско правителство предлага на Съветския съюз преговорите да бъдат подновени. Молотов обаче заявява, че СССР признава само правителството на Финландската демократична република (ФДР), а не действащото в Хелзинки правителство.

“На 3 декември Финландия се обръща към все още съществуващото тогава Общество на народите с молба за защита и оказване на подкрепа. ОН призовава Москва да прекрати военните действия и да приеме посредници. Москва отхвърля това предложение, заявявайки че Съветският съюз въобще не води война с Финландия, а живее в мирни отношения с Финландската демократична република, с която на 2 декември 1939 г. е сключил договор за взаимопомощ и дружба”⁸.

На 11 декември 1939 г. Асамблеята на ОН сформира комитет по финландския въпрос, който се обръща към правителствата на СССР и Финландия с призив да бъдат прекратени военните действия и незабавно да започнат преговори за мир. Молотов обаче за втори път отговаря с отказ. Така на 14 декември Съветът на ОН приема резолюция за изключването на Съветския съюз от организацията (причислявайки го по този начин към групата на държавите-агресори), с която призовава страните-членки на ОН да окажат подкрепа на Финландия. В обръщението си към Обществото на народите съветското правителство изразява своето удовлетворение от факта, че с изключването на СССР от ОН той се освобождава от политическите отговорности, свързани с изпълнението на неговите

⁷ В. Смирнов. “Принимай нас, Суоми-красавица”; /сп. “На дне”, бр.7,1998г./

⁸ К. Типпельскирх. “История Второй мировой войны”. Москва, 1999 г.
Глава II / 4. Действия Советского Союза в Прибалтике

задължения, произтичащи от членството му в международната организация и по този начин, така да се каже му “развързва ръцете”.

При така създалата се обстановка 18 държави изразяват готовност да окажат помощ на Финландия. В тях започва набиране на средства за финландците, подготовка за изпращане във Финландия на бойна техника, въоръжение и боеприпаси. САЩ и Швеция пък предоставят на финландското правителство заеми. Около 10 хил. доброволци от Англия, Франция, Швеция, Норвегия и още няколко страни пристигат във Финландия. Лондон и Париж предоставят на финландските войски 100 самолета. Единственото изключение е Германия, която както вече обяснихме оправдава действията на Съветския съюз спрямо Финландия.

Въпреки несъизмеримостта на силите на воюващите страни (като цяло по време на войната СССР изпраща срещу финландските войски приблизително 1,2 млн души, в същото време когато населението на Финландия е не повече от 4 млн. души) настъплението на съветските войски, още след първата седмица от войната бива преустановено. След като успява да навлезе на 50-80 км. в Северна и Южна Карелия, на 10 декември съветската армия стига до линията Манерхайм, където бива принудена да преустанови настъплението си и да премине в отбранителна позиция. Непосредствено след тези събития Червената армия започва отстъпление на редица участъци от фронта. Съветското командване взема решение за коренна промяна във воденето на военните действия. Опитът за пробив на добре укрепената линия Манерхайм обаче завършва без успех и на 22 декември офанзивните действия на Червената армия са прекратени. Възползвайки се от това, че съветските отряди не са екипирани със ски, неголеми бойни групи от финландски скиори, под прикритието на нощта успяват да се промъкнат в тила на съветските части и обкръжавайки ги им нанасят огромни материални и човешки загуби само с помощта на няколко картечници.

Изправяйки се пред опасността от загубата на военния престиж на страната, Сталин решава да увеличи драстично броя на съветските войски, намиращи се на финландския фронт. Така в крайна сметка срещу Финландия биват изпратени общо 52 дивизии със обща численост от близо 1 млн. души, докато финландската армия наброява едва 400 хил. души.

Активните военни действия са възобновени в началото на февруари 1940 г. с изключително тежки бомбардировки по линията Манерхайм, в резултат на които са нанесени огромни човешки и материални загуби както по предния край, така и в дълбочината на финландската отбрана. На 11-14 февруари линията Манерхайм е щурмувана отново, но този път тя бива пробита. Поражението принуждава финландското командване да се откаже от заплануваната контраатака. Финландските

войски започват отстъпление, опитвайки се да укрепят позициите си на втората отбранителна линия, намираща се край град Виборг.

Виборгската отбранителна линия се превръща в последната надежда за финландското военно ръководство, което разчита на това, че добре защитеният Виборгски район ще позволи на Финландия да удължи войната с около месец като по този начин Англия и Франция ще имат възможност да прехвърлят на финландска територия обещания от тях 150 хиляден военен корпус. Надеждите на финландското правителство обаче не се оправдават. Започналото на 1 март шурмуване на града завършва на 13 март с неговото превземане.

На 12 март 1940 г. между Съветския съюз и Финландия е подписан Московския мирен договор, по силата на който военните действия биват прекратени още на следващия ден. Финландското правителство започва да води преговорите за сключването на мира от 29 февруари 1940 г., но ги проточва с две седмици, разчитайки че през това време ще получи така необходимата военна помощ, обещана му от западните държави.

Съгласно мирния договор Финландия предава на СССР една десета част от своята територия. Под контрола на Съветския съюз освен Карелския провлак, островите от Финския залив и полуостров Ханко, на който се предвижда да бъдат създадени военноморски бази преминават и град Виборг, и Източна Лапландия.

3. Равносметката и последствията от войната

Победата на Съветския съюз в продължилата 105 дни война е постигната с цената на огромни загуби. Във хода на войната загиват близо 150 хил. души. Тази цифра неколкостратно надвишава човешките жертви, дадени от финландска страна, които са около 25 хил. души.

След края на войната, анализирайки хода на бойните действия и резултатите от съветско-финландския въоръжен конфликт, в Берлин са направени доста сериозни изводи. Изследователите на Втората световна война са единодушни по въпроса, че станалите очевидни по време на Зимната война слаби страни на Червената армия са един от основните фактори, тласнали Хитлер към нападението на СССР. "Руснаците по време на цялата война проявяват такава тактическа несъобразителност и такова лошо командване, понасят такива огромни жертви по време на борбата за линията Манерхайм, че в целия свят се формира неблагоприятно мнение относно боеспособността на Червената армия. Несъмнено, впоследствие това оказва силно влияние и на решението на

Хитлер”⁹. Това обаче, което убягва на немските анализатори от онова време е, че и Съветският съюз си изважда необходимите поуки. За да се избегнат подобни грешки в бъдеще биват подобрени равнището на военно-техническите съоръжения, в известна степен организационно-командната структура на въоръжените сили, а също така и тактиката за водене на бойни действия.

Подписаният със Съветския съюз мирен договор създава за Финландия редица трудности, произтичащи най-вече от загубата на териториите, преминаващи в ръцете на източния ѝ съсед. Финландия губи общо 36 хил. кв. км. т.е. почти 10% от територията си. Тези земи ѝ осигуряват близо 30% от зърното и една трета от риболовния добив. Полуостров Ханко е даден под аренда на СССР за срок от 30 години за символичната сума от 8 млн. финландски марки, което лишава страната от ценни приходи.

Пред страната възникват и не малко вътрешни проблеми. Те са свързани предимно с необходимостта да се осигурят работни места и земя за евакуираните от териториите, преминаващи към Съветския съюз 400 хил души. Разселването и раздаването на земя на многочислените преселници (около 12% от населението на страната) изправят Финландия пред огромни затруднения. При така създалата се обстановка единствения начин за разрешаване на възникналите проблемите Хелзинки вижда във връщането на отнетите му територии с военни средства. Този стремеж в крайна сметка довежда до сключването на военен съюз с Германия през 1941 година.

Заклучение

⁹ К. Типпельскирх. “ История Второй мировой войны”. Москва, 1999 г.
Глава II / 4. Действия Советского Союза в Прибалтике

Повече от очевидно е, че нападението на Съветския съюз над Финландия на 30 ноември 1939 г. не е резултат от съветско-финландските отношения. За пореден път една малка държава се оказва в центъра на сблъсъка на интересите на великите държави.

Обобщавайки казаното дотук, трябва да отбележим, "...че проблемът с осигуряването на безопасността на Ленинград от север съществува в съветското военно планиране през целия десетгодишен период, който предшества началото на Втората световна война"¹⁰. Не е основателно да се твърди, че сключеният между Съветския съюз и Германия договор за ненападение изключва Третия райх от списъка на враговете на СССР, и че това прави обезопасяването на Ленинград ненужно, което от своя страна превръща изтъкнатата от съветска страна причина за започването на войната в неоснователна. "Противоположността на миросгледите, която разделя двете държави една от друга не става по-малка в резултат на сключения от тях договор през 1939 г."¹¹. И Сталин, и Хитлер продължават да гледат един на друг не само като на идеологически, но и като на потенциални политически врагове.

Не може също така да се отрече, че непосредствено преди избухването на войната и през първите дни от нея, идеята за разширяване на територията на Съюза с още една република не съблязнява съветското ръководство. След неуспешната атака на линията Манерхайм обаче подсигурияването на сигурността на границата откъм северозапад отново се превръща в приоритет за Кремъл.

Коя от двете държави излиза като победителка от войната е друг спорен въпрос. Съгласно Московския мирен договор със сигурност бихме могли да заключим, че това е Съветският съюз. В крайна сметка той получава всичко, което е поискал, та дори и повече. Да, но на каква цена?! От друга страна, въпреки численото и техническото превъзходство на Червената армия финландските войски успяват да й окажат сериозна съпротива, нанасяйки й големи загуби както в човешко, така и в материално измерение. Даже на фона на фактическото поражение, този факт с пълно основание може да бъде разглеждан като победа за Финландия. Тук обаче трябва да се запитаме дали наистина в една война може да има и победители, и победени или всички са от вторите.

Списък на използваната литература:

¹⁰ В. Н. Барышников. "Проблема обеспечения безопасности Ленинграда с севера в свете осуществления военного планирования 1932-1941 гг.". Санкт-Петербург, 2002 г.

¹¹ К. Типпельскирх. "История Второй мировой войны". Москва, 1999 г.
Глава V / 1. Военные и политические приготовления

1. П. Цветков. “Между руския комунизъм и германския национализъм”. София, 1998 г.
2. Х. Мирчева. “Съвременна история. Светът в историята на XX век”. София, 1999 г.
3. В. Суворов. “Последната република”. София, 1996 г.
4. Н. Верт. “История на Съветския съюз”. София, 2000 г.
5. О. А. Ржешевский, О. Вехвияйнен. “Зимняя война 1939 – 1940”. Москва, 1998 г.
6. К. Типпельскирх. “История Второй мировой войны”. Москва, 1999 г. /Електронно издание/.
<http://militera.lib.ru/h/tippelskirch/index.html>
7. Б. Лиддел Гарт. “Вторая мировая война”. Москва, 1999 г. /Електронно издание/.
<http://militera.lib.ru/h/liddel-hart/index.html>
8. М.И. Мельтюхов. “Упущенный шанс Сталина. Советский Союз и борьба за Европу: 1939-1941”. Москва, 2000 г.; /Електронно издание/.
<http://militera.lib.ru/research/meltyukhov/index.html>
9. В. Н. Барышников. “Проблема обеспечения безопасности Ленинграда с севера в свете осуществления военного планирования 1932-1941 гг.”. Санкт-Петербург, 2002 г.
<http://vif2ne.ru:2009/nvz/forum/archive/81/81255.htm>
10. В. Смирнов. “Принимай нас, Суоми-красавица”; /сп. “На дне”, бр.7, 1998г./
http://www.nadne.dux.ru/arts/na_dne-40-art-13.html
11. “Выступление – И. В. Сталина – на совещании начальствующего состава по обобщению опыта боевых действий против Финляндии 17 апреля 1940 года”; /Електронна версия/.
<http://www.geocities.com/Pentagon/2148/1941/Finlandia.txt>
12. В. Селина. “Финская война в зеркале крымской”; /в-к “Дуэль”, бр. 41, 1998 г./
http://www.duel.ru/199841/?41_6_2

Благодарение на Първан Стоянов Гочев от УНСС